

İKTİDAR DEĞİŞTİREN 14 EKİM 1979 MİLLETVEKİLİ ARA SEÇİMİ MANİSA ÖRNEĞİ*

THE BY-ELECTION OF 14TH OCTOBER 1979 THAT CHANGED THE GOVERNMENT: THE CASE OF MANISA

Nurettin GÜLMEZ**, Hatice USLU ÖNBAY***

Geliş Tarihi/Received:04.02.2023

Kabul Tarihi/Accepted:23.04.2023

GÜLMEZ, Nurettin-USLU ÖNBAY, Hatice (2023), "İktidar Değiştiren 14 Ekim 1979 Milletvekili Ara Seçimi Manisa Örneği", Belgi Dergisi, S.26, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2023/II, ss. 177-198.

Öz

1970'li yıllar Türkiye için her açıdan zorlu bir dönemi ifade etmektedir. Siyasal dinamiklere zarar veren sağ ve sol siyasal çekişmeleri, Alevi ve Sünni mezhep çatışmaları, fraksiyon kavgaları ile birlikte ekonomik ve siyasal bunalımları içinde barındırmaktadır. Bu dönemin sonuna denk gelen 14 Ekim 1979 milletvekili ara seçimleri çeşitli nedenlerle boşalan milletvekillerinin yerini doldurmaktan çok topluma kolektif olarak kendini ifade edebileceği bir fırsat olarak görülmüştür. Nitekim hükümet değişikliğine varan bir etki yaratmıştır. Ülke genelinde yaşanan sorunlar, Manisa'da da sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi olarak kendini göstermiştir. 14 Ekim 1979 milletvekili ara seçimleriyle birlikte toplumun nabzını iyi ölçen siyasi partiler, seçim çalışmalarını bu sorunlar üzerine yoğunlaştırmıştır. Mevcut durum göz önüne alındığında siyasi partilerin yerel yöneticileri dahi ulusal siyasete dayalı söylemleriyle seçmeni yönlendirmiştir. Seçim sonuçları ise Manisa için şaşırtıcı bir etki yaratmamıştır. Çok partili hayata geçişle seçtiği siyasi duruşu bozmamış ancak hükümete tepkisini oyların daha da azalmasıyla ortaya koymuştur. Bu çalışmada; 14 Ekim 1979 milletvekilli ara seçimlerinin gerçekleştiği beş seçim bölgesi arasında yer alan Manisa'da seçim öncesinde yaşananlar, adaylar, partilerin seçim çalışmaları ve seçimin sonuçları hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Çalışmada amaçlanan ise, Türk siyasi tarihinde önemli yere sahip olan ve ulusal siyasete etkisinin fazla olduğu 14 Ekim 1979 ara seçim sürecini Manisa özelinde tüm boyutlarıyla ele almaktır. Sadece beş ilden beş milletvekili seçilmiş, fakat bunun sonucunda iktidar değişmiştir. Bundan dolayı 14 Ekim 1979 seçiminin, Türk siyasi tarihinde önemli bir yeri vardır. Çünkü bir daha tekrarlanmayan ve belki de tekrarlanması pek mümkün olmayan bir sonuç meydana getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: 14 Ekim 1979, Ara Seçim, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Manisa, İktidar Değişimi.

* Bu makalede yazarların katkı oranları: Nurettin Gülmez, %40, Hatice Uslu Önbay, %60.

**Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi, Manisa/Türkiye, gulmeznurettin@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-4530-0491>).

***Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, haticeuslu35@hotmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-2654-1003>).

Abstract

The 1970s in Turkey represented a challenging period in every aspect. It includes right and left political conflicts, Alevi and Sunni sectarian conflicts, factional fights, economic and political crises that harm political dynamics. The 14 October 1979 parliamentary by-elections, which coincided with the end of this period, were seen as an opportunity for the society to express themselves collectively, rather than filling the vacant place of the deputies for various reasons. As a matter of fact, it had an effect that amounted to a change of government. The problems faced by the country were also evident in Manisa, both socially, economically, culturally, and politically. With the 14 October 1979 parliamentary by-elections, the political parties that took the pulse of the society well, focused their electoral work on these problems. Considering the current situation, even local administrators of political parties have guided the voters with their discourses based on national politics. The election results did not create a surprising impact in Manisa. Manisa did not change the political stance it chose with the transition to multi-party life, but it showed its reaction to the government with a further decrease in votes. In this study; In Manisa, which is among the five electoral districts where the 14 October 1979 by-elections took place, information about what happened before the election, the candidates, the election activities of the parties and the results of the election was tried to be given. The aim of the study is to discuss the 14 October 1979 by-election process, which has an important place in Turkish political history and has a great impact on national politics, in Manisa, with all its dimensions. Only five deputies from five provinces were elected, but as a result, the government changed. Therefore, the 14 October 1979 elections have an important place in Turkish political history. Because it has created a result that is not repeated and perhaps is unlikely to be repeated.

Keywords: *14 October 1979, By-Election, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Manisa, Change of the Government.*

GİRİŞ

1970-1980 yılları arası yıllar, Türk siyasal tarihinde uzun süre izlerinin silinemediği bir dönem olması bakımından önemli bir yere sahiptir. 12 Mart Muhtırası ile başlayıp 12 Eylül 1980 Darbesi ile son bulan bu dönem, birçok açıdan bunalımların yaşandığı bir sürece tanıklık etmiştir. İdeolojik hesaplaşmaların peşine düşen siyasi partilerin uzlaşmadan uzak olan tutumları, çıkar çatışmaları, hemen her gün insanların ölümüyle sonuçlanan kanlı olaylar ve ekonomik buhranlar dönemin en belirgin özelliği olmuştur. Siyasi istikrarsızlığın bir göstergesi olarak 1970-1980 yılları arasında kurulan on üç hükümet ise sorunların çözülmesinin önündeki en büyük engellerin başında gelmektedir.

Türkiye, böyle bir dönemde çeşitli nedenlerle görevi son bulan milletvekillerinin boşalan koltuklarının doldurulması için ara seçim sürecine girmek durumunda kalmıştır. 9 Temmuz 1961 tarih ve 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 74. maddesinde; *"Meclislerin ara seçimleri her iki yılda bir Cumhuriyet Senatosu seçimiyle birlikte yapılır. Millet Meclisi genel seçimlerine bir yıl kala ara seçimi yapılmaz."* şeklinde belirtildiği üzere ara seçim, 1979 yılında yapılacak olan Cumhuriyet Senatosu seçimlerine dahil edilmiştir.¹ Aynı hükümler, benzer sözcüklerle 25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda yinelenmiştir: *"Ara seçimleri, Cumhuriyet Senatosu üyelerinin üçte birinin yenilenmesi için yapılan seçimlerle birlikte yapılır. Ancak, dönemin bitmesine bir yıl kala milletvekilliği için ara seçimi yapılmaz."*² Bu Anayasanın yürürlükte olduğu dönemde, milletvekili ara seçimleri 1966, 1968, 1975 ve 1979 yıllarındaki Cumhuriyet Senatosu üçte biri yenileme seçimleriyle birlikte yapılmıştır.³

Cumhuriyet Senatosu C Grubu illeri üçte bir yenilemesiyle birlikte ara seçimin yapılması kararının alınmasının ardından seçimler için 14 Ekim 1979 tarihi uygun bulunmuştur. Manisa, Konya, Aydın, Muğla ve Edirne olmak üzere beş ayrı seçim bölgesinde oluşan boşluklardan dolayı beş milletvekilliği için ara seçim yapılması gerekli görülmüştür. Manisa AP Milletvekili Atıf Akın'ın 29 Ekim 1977 tarihinde vefat etmesi sonucu oluşan boşluk Manisa'nın ara seçimlere dâhil olmasına neden olmuştur.⁴

A. 1979 Ara Seçimine Giderken Yaşanan Gelişmeler ve Manisa

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde askerlerin siyasi iktidara doğrudan ikinci kez müdahale ettiği 12 Mart 1971 tarihli muhtıra, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ve kurmuş olduğu AP Hükümetinin iktidardan uzaklaştırılmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı zamanda anarşiyi bitirme ve ülke iç huzurunu sağlama vaadiyle verilen muhtıranın ardından siyasi iktidarsızlık, anarşik olaylar ve "kardeş kavgaları" daha da artmıştır. Bu açıdan amaçladığı etkiyi yaratmadığı gibi başka sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye siyaseti demokrasiden uzak, partiler üstü bir ara rejim dönemine girmiştir. 1980 Darbesine kadar süren bir dönemin de başlangıcını oluşturması bakımından da önem arz etmektedir.

Türkiye, 1970-1980 yılları arasındaki dönemde dünya konjonktürünün ve dünyada hâkim olan Doğu-Batı çatışmasının kendini derinden hissettirdiği bir sürecin içindedir. İki kutuplu bir dünyada Detant Dönemine (1960-1980) girilmiş ve bu durum Türkiye'de iki

1 Resmi Gazete, 20 Temmuz 1961, s. 4646.

2 Hikmet Sami Türk, "Açık Parlamento Üyeliklerinin Ara Seçimleri Yoluyla ya da Yedeklerle Doldurulması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.38, S.1, Ankara, 1981, s. 15.

3 Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, TESAV Yayınları, Ankara, 2003, s. 95.

4 Türk, a.g.m., ss. 6-11.

kutuplu bir toplum, siyaset ve Meclis olarak kendini göstermiştir.⁵ Böylelikle değişen dünya düzeninin ve 12 Mart Muhtırasının etkilerinin de bir sonucu olarak Meclis'teki parçalanma her açıdan kendini göstermektedir. 1970-1977 yılları arasında on farklı hükümetin görev yaptığı düşünüldüğünde, Türkiye Büyük Millet Meclisi, istikrarlı bir yasama ve yürütme gücüne aracılık etmekten çok uzaktır. Özetle bu dönem; *“paradoksal biçimde 1973-1977 Meclis’i hem sağda ve solda yer alan iki partinin koalisyonuna hem de sağ-sol arasında giderek derinleşecek bir polarizasyona sahne olmuştur.”*⁶

12 Mart Muhtırası ile Türkiye’de demokrasi bir ölçüde askıya alınınca halkın siyasetteki ağırlığı, devlet yönetimindeki etkisi büyük ölçüde azalmıştır.⁷ 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan genel seçimde katılım oranı %66,8 ile sınırlı kalmıştır. Sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. 14 Ekim 1973 Tarihli Genel Seçim Sonuçları⁸

Siyasi Partiler	Oy Oranları
CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)	%33,3
AP (Adalet Partisi)	%29,8
DP (Demokratik Parti)	%11,9
MSP (Milli Selamet Partisi)	%11,8
CGP (Cumhuriyetçi Güven Partisi)	%5,3
MHP (Milliyetçi Hareket Partisi)	%3,4
TBP (Türkiye Birlik Partisi)	%1,1
Bağımsız	%2,8

Sonuçlara göre partilerin hiçbiri tek başına iktidar olacak çoğunluğu sağlayamamıştır. 15. Yasama döneminde dört hükümet görev yapmıştır. Seçimlerden önce 15 Nisan 1973 tarihinde kurulan Naim Talu Hükümetinin, Meclis içinden hükümet kurma girişimleri sonuç vermemiş ve 26 Ocak 1974 tarihine kadar görevde kalmıştır. Bu tarihten sonra da istikrarlı hükümetlere rastlanmamıştır.

Tablo 2. 1973 seçimleri sonrası kurulan hükümetler⁹

	Hükümet Adı	Görev Süresi	Gün
1	Bülent Ecevit Hükümeti	26 Ocak 1974 - 17 Kasım 1974	295
2	Sadi Irmak Hükümeti	17 Kasım 1974 - 31 Mart 1975	134
3	Süleyman Demirel Hükümeti	31 Mart 1975 - 21 Haziran 1977	812
4	Bülent Ecevit Hükümeti	21 Haziran 1977-21 Temmuz 1977	30
5	Süleyman Demirel Hükümeti	21 Temmuz 1977 – 5 Ocak 1978	168
6	Bülent Ecevit Hükümeti	5 Ocak 1978 – 12 Kasım 1979	676
7	Süleyman Demirel Hükümeti	12 Kasım 1979 – 12 Eylül 1980	305

5 H. Emre Bağçe, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM - XV. Dönem (1973-1977)*, C.1, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012, s. 1.

6 Tuncay Önder, “XV. Yasama Dönemi (1973-1977), 12 Mart’tan Çıkış ve Yeniden Kriz”, *Yüzüncü Yılında TBMM*, C.2, TBMM Basımevi, Ankara, 2020, s. 515.

7 Tefrik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2019, s. 227.

8 <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007> (Erişim Tarihi 10.02.2022).

9 Bağçe, *a.g.e.*, s. 1.

İktidar Değiştiren 14 Ekim 1979 Milletvekili Ara Seçimi Manisa Örneği

Tablo 2'ye bakıldığında 1973 seçimlerinin 12 Mart düzenini kısmen sona erdirmiş olduğu görülsede istikrarı ve bütünlüğü sağlamada yetersiz kaldığı aşîkârdır. İşte böyle bir ortamda 1977 genel seçimlerine giderken Türkiye, muhtemelen tarihinin en çatışmalı ve kargaşalı kampanya dönemini yaşamıştır. Bu dönemde yoğun sokak çatışmaları, ülkenin dört bir yanında gerçekleşen siyasi cinayetler, terör saldırıları ve provokasyonlarla şiddeti artan olaylar neticesinde çok sayıda vatandaş hayatını kaybetmiştir.¹⁰ Nihayetinde 5 Haziran 1977 tarihinde yapılan genel seçimde biraz farklı bir tablo ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. 5 Haziran 1977 Tarihli Genel Seçim Sonuçları¹¹

Siyasi Partiler	Oy Oranları
CHP	%41,4
AP	%36,9
MSP	%8,6
MHP	%6,4
CGP	%1,9
DP	%1,8
Bağımsız	%2,5

CHP bir önceki seçime göre oy oranını yüzde sekiz dolaylarında arttırmış ve iki yüz on üç milletvekili çıkarabilmiştir. Ancak seçim sistemi¹² nedeniyle aldığı oy tek başına iktidar olmaya yetmemiştir.¹³ Sonuç olarak iki büyük parti olan CHP ve AP; uzlaşma yoluna giderek geniş tabanlı koalisyon hükümetleri kurmak yerine, kendi parti programlarını uygulayabilmek amacıyla küçük partiler ve karşıt büyük partiden ayrılan ya da ayrılmaya zorlanılan bağımsız milletvekilleriyle birlikte hükümet kurma yolunu tercih etmişlerdir.¹⁴ Bu uzlaşmazlığın bir sonucu olarak 16. Yasama döneminde¹⁵ üç farklı hükümet kurulmuş, siyasal istikrar bir türlü sağlanamamıştır. CHP, iktidar olabilmek için AP'den transfer ettiği on bir ve bağımsız milletvekilleri ile tek başına bir hükümet kurmuştur. Transfer edilen milletvekilleri ile hükümet kurma konusu, bundan sonraki süreçte siyasal etik açısından hep tartışılmıştır.

14 Ekim 1979 ara seçimine giderken siyasal yaşamın tüm hareketliliğiyle birlikte özellikle toplumsal sorunlar karşısında tatmin edici başarı gösteremeyen III. Ecevit

10 Faruk Ataay, "Ekonomik Kriz, Siyasi Kutuplaşma ve Terör Gölgesinde 1977 Seçimleri", *Yüzüncü Yılında TBMM*, C.2, TBMM Basımevi, Ankara, 2020, s. 540.

11 <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007> (Erişim Tarihi 10.02.2022).

12 5 Haziran 1977 tarihli seçimde uygulanan D'hondt Sisteminde, seçim kanununda belirtilen barajı aşan siyasi parti ve bağımsız adayların, seçim çevresinde aldıkları geçerli oy (gümrük kapılarından yansıyan oylar dahil) önce bire, sonra ikiye ... seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşınca kadar bölünür. Bulunan sonuçlar, siyasi parti ve bağımsız aday farkı gözetilmeksizin, büyükten küçüğe dizilir. Büyüklük sırasına göre, seçim çevresinin çıkaracağı milletvekillikleri, siyasi parti ve bağımsız adaylara dağıtılır. Ayrıntılı bilgi için bkzn. *TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012, s. XVI.

13 TÜİK ..., s. 16.

14 Esat Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – XVI. Dönem (1977-1980)*, C.2, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012, s. 1136.

15 21 Temmuz 1977 - 5 Ocak 1978 tarihleri arasında V. Demirel Hükümeti, 5 Ocak 1978 - 12 Kasım 1979 tarihleri arasında III. Ecevit Hükümeti, 12 Kasım 1979 - 12 Eylül 1980 tarihleri arasında VI. Demirel Hükümeti görev yapmıştır. (TBMM, *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (Yay. Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz), C.2, TBMM Basımevi, Ankara, 2015, s. 1323; Bağçe, a.g.e., s. 3-8.)

Hükümeti yerine, geniş tabanlı AP-CHP koalisyonunun kurulması, toplumun büyük bir kesimi tarafından beklenen bir durumdu. Ancak birbiri üzerinde baskın olmaya çalışan ama iki tarafın da uzlaşmadan uzak gerçekleştirdiği Demirel ile Ecevit görüşmelerinin hiçbirinden verimli sonuç alınamamıştır.¹⁶ Bunun yanında hem etnik hem de mezhepsel çatışmaların organize olmuşçasına her geçen gün artması karşısında etkili bir yaptırımda bulunamayan hükümet, tüm tepkileri üzerine çekmeye devam etmiştir.

III. Ecevit Hükümeti en büyük krizi 22 Aralık 1978 tarihinde Kahramanmaraş'ta yaşamıştır. 21 Aralık'ta öldürülen iki öğretmenin cenazelerindeki olaylarda güvenlik güçlerinin müdahale edemediği silahlı, taşlı ve sopalı gruplar bazı mahallelere baskınlar yaparak bebekleri dahi acımasızca öldürmüş, önceden belirledikleri binaları ateşe vermiştir. Zorlukla bastırılan olaylarda yüz dokuz kişi hayatını kaybetmiş, yüz yetmiş altı kişi ağır şekilde yaralanmış, beş yüz ev ve iş yeri tahrip edilmiştir.¹⁷ 26 Aralık'ta Bakanlar Kurulu iki ay süreyle Adana, Ankara, Elazığ, Bingöl, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa illerinde Anayasa'nın 124. maddesi uyarınca sıkıyönetim ilan etmiştir. 27 Aralık'ta ise bu illerde Sıkıyönetim Mahkemeleri kurulmuştur.¹⁸

Bir yandan da dönemin önde gelen bazı öğretim üyeleri ve gazetecilerinin öldürülmesi hem partiler arasındaki gerilimi tırmandırmış hem de toplumdaki genel hoşnutsuzluk havasını yaygınlaştırarak derinleşmesine neden olmuştur.¹⁹ Öyle ki siyasi terör dalgası, 1 Şubat 1979 tarihinde Milliyet'in genel yayın yönetmeni ve başyazarı Abdi İpekçi'nin suikasta kurban gitmesiyle daha da kötü bir dönemece girmiştir. Bunların sonucunda Ecevit Hükümeti²⁰ ve CHP güç kaybetmeye başlamıştır.

Hükümetin Güneydoğu'da uyguladığı sıkıyönetim önlemleri sonucu CHP'den üç milletvekili istifa etmiştir. Diğer yandan hükümet işçilerin 1 Mayıs'ta toplanmasını yasaklayarak sendikacıların desteğini de kaybetmeye başlamıştır. Muhafazakâr bağımsız bakanların istekleri ve istifa tehdidiyle boğuşan Ecevit, tek çareyi ara seçimlerde almayı umduğu destekte görmüştür. Bu nedenle ara seçime neredeyse bir genel seçim oluyormuş gibi bir önem addetmiştir.²¹

Ülke gündemi çalkantılı bir şekilde ilerlerken Manisa da benzer şekilde özellikle 1970'lerin sonunda, ülkenin hemen her yerinde hâkim olan sağ-sol çatışmalarına sıkça sahne olmuştur. Bilhassa gençler arasında kanlı eylemlere kadar giden bu kamplaşmanın oluşumunda siyasetçilerin ve basının büyük rolünün olduğu söylenir.²² Bunların başında Mayıs 1978 tarihinde yaşanan, basında "Demirci Olayları" olarak yer bulan ve Manisa'yı adeta yangın yerine çeviren olaylar zinciri, provokasyon hareketlerine örnek oluşturması açısından da dikkat çekmiştir. Olaylar CHP ilçe başkanının yeğeni olan ancak siyasetten

16 Aşegül Komsuoğlu, *Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*, Bengi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 206.

17 Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih (1960-1980)", *Türkiye Tarihi*, C.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 245.

18 Alper Gülbay, *12 Mart'tan 12 Eylül'e Türkiye'de Seçimler ve Sonuçları*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017, s. 230.

19 Mustafa Erdoğan, *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara, 2003, s. 123.

20 Feroz Ahmad, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset ve Siyasi Partiler", *Türkiye Tarihi 1839-2010, Modern Dünyada Türkiye*, C.4, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 259.

21 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 452.

22 Faruk SAYDAM ile 06.05.2022 tarihinde yapılan görüşme.

Faruk Saydam: 1931 Manisa doğumlu, 1952 Manisa Genç Demokratlar Teşkilatı'na girmiş, 1977 yılında Adalet Partisi'nden belediye meclis üyesi olmuş, 1991-1995 yılları arasında Anavatan Partisi milletvekili seçilmiş siyasi bir şahsiyettir. Manisa'da hayatını sürdüren Faruk Saydam, yerel gazetelerde yazarlık da yapmıştır. Bünyamin As, "Rıza Akçalı, Faruk Saydam ve Mustafa Enöz'ün Penceresinden TBMM, Manisa ve Siyasi Hayat", Açılışının 100. Yılında TBMM ve Manisa'da Siyasi Hayat, (Editörler: Nurettin Gülmez, Muzaffer Tepekaya, Ferhat Berber), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa 2020, s.498-502.

uzak durmasıyla bilinen gencin, TÖB-DER bildirisini kabul etmediği için bir sol grubun saldırısı sonucu öldürülmesiyle başlamıştır. Ülkücüler de ölen gencin kendi saflarından olduğunu öne sürerek cenazeye sahip çıkmıştır. Ardından CHP ve TÖB-DER binaları ile bazı sol görüşe sahip olduğu bilinen kişilerin evleri ateşe verilmiştir, bunun sonucunda pek çok vatandaş yaralanmıştır. Çevre ilçelerden güvenlik güçlerinin desteğiyle olaylar güçlükle bastırılırken, dönemin İçişleri Bakanı İrfan Özyaydınlı Demirci'ye gelerek incelemelerde bulunmuştur.²³

Ara seçimin gerçekleştiği 1979 yılı da Manisa için oldukça hareketli geçmiştir. Kahvehane baskınları, bombalı saldırılar ve çeşitli çatışmaların yanında siyasilere yönelik bazı eylemler gerçekleşmiştir. Süleyman Demirel, Mart ayında Manisa'da gerçekleştirdiği gezinin Akhisar ayağında, Endüstri Meslek Lisesi öğrencileri olduğu söylenen elli kişinin taşlı saldırısına uğramıştır. Saldırıda bazı araçların camları kırılmış ve beş kişi yaralanmıştır. Olaylar bununla sınırlı kalmamış, Demirel'in konvoyuna Akhisar'dan çıkarken bir saldırı daha gerçekleşmiş ve bu defa bir polis memuru hayatını kaybetmiştir. Dönemin bir başka siyasi parti lideri Alparslan Türkeş, Manisa gezisinin son ayağı olan Kula'da konuşmasını yaparak ilçeden ayrılmış ama onu dinleyen kalabalık dağılmamıştır. Daha sonra bu grup CHP ilçe binasını basarak büyük hasar vermiştir. Ayrıca TÖB-DER ilçe başkanı ve bazı üyelerin evlerine saldırılarda bulunmuşlardır. Olaylar çevre ilçelerden takviye gelen güvenlik güçlerinin desteği ile güçlükle bastırılmıştır.²⁴

Hür Işık Gazetesi'nin 23 Eylül 1979 tarihli haberine göre; Manisa siyasi cinayetlerde Eylül 1979 tarihi itibarıyla Türkiye'de on beşinci sıradadır. Özellikle son yirmi ay içinde otuz iki kişi çeşitli anarşi olaylarında hayatını kaybetmiştir. Yetkililer Manisa'daki mevcut on üç ilçe içinde olayların en fazla görüldüğü ilçenin Turgutlu, ikinci sırada da Manisa merkezinin olduğunu belirtmişlerdir. Sıralamada üçüncü Soma, dördüncü Alaşehir, beşinci Akhisar olmuştur. En sakin ilçelerin Kırkağaç ve Selendi olduğu da eklenmiştir.²⁵

III. Ecevit hükümetine gelen son darbe ekonomik bunalım olmuştur. Şurası açıktır ki Süleyman Demirel başbakanlığındaki Milliyetçi Cephe Hükümeti, ekonomik sorunları miras olarak CHP hükümetine devretmişlerdi. Başlıca sorun döviz rezervlerinin hemen hemen erimiş bulunmasıydı. Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle ABD ambargosu ve uzantısı olarak dış kredi imkânlarının kısılması, dış ödeme zorluklarını gündeme getirmiştir.²⁶ Öyle ki enflasyon %114 seviyelerine yükselmiş, gazdan tuza kadar bir çok üründe tedarik sıkıntısı yaşanmıştır.²⁷ Sonuç olarak hükümetin olayları bastırmada ve yapıcı önlemler alması konusundaki başarısızlığının yanında enflasyonun büyük bir sorun olarak kendini göstermesinde ve her açıdan kargaşanın hâkim olduğu bir dönemin yaşanmasında, dışarıdan Türkiye üzerine yapılan müdahalelerin de payı olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir.²⁸

23 Melih Akdeniz, "Türk Ulusal Basınından Örneklerle 12 Eylül 1980 Öncesi Manisa'da Siyasi Olaylar (1976-1980)", *Açılışının Yüzüncü Yılında TBMM ve Manisa'da Siyasi Hayat*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Basımevi, Manisa, 2020, s. 378.

24 Akdeniz, *a.g.m.*, s. 383-384.

25 *Hür Işık*, 23 Eylül 1979, s. 1.

26 Çavdar, *a.g.e.*, s. 252.

27 Sadettin Bilgiç, *Hatıralar*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 251.

28 Rıza Akçalı ile 11.05.2022 tarihinde yapılan görüşme.

Rıza Akçalı; 1949 Manisa doğumludur. Manisa'da Doğru Yol Partisi Yönetim Kurulu üyesi olarak siyasi hayat atılmış, 19, 20 ve 21. dönemlerde Doğru Yol Partisi'nden Manisa milletvekilliği ve Çevre Bakanlığı yapmıştır. Rıza Akçalı, Manisa'da hayatını sürdürmektedir. Bünyamin As, "Rıza Akçalı, Faruk Saydam ve Mustafa Enöz'ün Penceresinden TBMM, Manisa ve Siyasi Hayat", *Açılışının 100. Yılında TBMM ve Manisa'da Siyasi Hayat*, (Editörler: Nurettin Gülmez, Muzaffer Tepekaya, Ferhat Berber), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa 2020, s.476-482.

1979 yılının ortalarına doğru ise TÜSİAD, tüm basın organlarına tam sayfa ilanlar vererek mevcut ekonomik politikayı eleştirmiştir. İlanlarda işçi ücretlerinin denetim altında tutulacağı, kamu iktisadi teşebbüslerinin rasyonel çalıştırılacağı, tam rekabet koşullarının sağlanacağı bir ekonomik düzen, bunalımdan çıkış yolu olarak gösterilmiştir.²⁹ Bülent Ecevit, tüm bunların ardından yapılan 14 Ekim 1979 ara seçimlerini, halkın gözünden kendisine güven oylaması olarak değerlendirmiştir.

B. Manisa'da Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Kampanyaları

Manisa'da siyasi olayların ve cinayetlerin devam etmesi konusuyla ilgili 1 Ağustos'ta Manisa'ya gelen İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş, Manisa Emniyet Müdürü Kamuran Korkmaz, Jandarma Alay Komutanı Adil Algan ve Vali Vekili İskender Saltoğlu ile birlikte Valilik odasında gizli bir toplantı yapmıştır. Toplantıdan sonra açıklama yapan Hasan Fehmi Güneş, işlenen cinayetlerin tekrar yaşanmaması adına önlemler alındığını belirtmiştir. Ardından CHP binasına giderek CHP'li belediye başkanları ve yöneticilerle yaptığı toplantıda ara seçimlerin tam güvenlik içinde geçeceğini en ufak bir olaya müsaade edilemeyeceğini, vatandaşların güven içerisinde oylarını serbestçe kullanacağını söylemiştir.³⁰ Böylece CHP'nin önceki seçimlerde Manisa'da aldığı oy oranını artırmayı amaçlamıştır. Ancak diğer yandan yaşanan olaylar neticesinde vatandaşların oy kullanmaya gitme konusunda var olan çekincelerini gidermek amacıyla devlet yetkililerinin müdahalesine ihtiyaç duyulması durumun vahametini göstermektedir.

2 Eylül 1979 tarihi, siyasi partilerin aday adaylarını belirlemesi için son tarihi ve partiler çalışmalarına başlamışlardır. Seçmen listeleri parti binalarında, adliye binasında ve ilçe seçim kurulu başkanlığında 6 Ağustos itibarıyla bir hafta kalacak şekilde askıya çıkarılmıştır. Askıdan sonra ilçe seçim kurulunca karara bağlanacağı duyurulmuştur. AP Manisa İl Başkanı Ümit Canuyar, AP'de senatör ve milletvekilliği için adayları seçmek adına 6.500 delegenin sandık başına gideceğini belirtmiştir. AP dışındaki partiler ön yoklama yapmamışlardır.³¹ Bu partiler merkezden gösterecekleri adaylar ile seçime katılma kararı almıştır.³² AP'den aday olmak isteyen kişilerin fazla olması neticesinde gerçekleşen ön seçim, aslında AP'nin seçimi kazanacağına yönelik inancın hâkim olduğunu da göstermektedir.

Manisa merkez ilçesi ile birlikte diğer ilçe merkezlerinde AP'nin yaptığı ön seçim, 2 Eylül'de saat 8.00 ile 17.00 arasında gerçekleşmiştir. Sakin ve olgun bir atmosferde gerçekleşen ön seçimde, milletvekilliği için AP'li beş aday adayı yarışmıştır. Seçimin sonucunda aday adayı Süleyman Çağlar 2.575³³ oyla aday olarak seçilmiştir. Diğer adaylardan Hilmi Okçu 2.454, Cevdet Çatalkaya 138, Mehmet Sevinç 59, Şükrü Koşar 13 oy almıştır.³⁴ Süleyman Çağlar'ın seçilmesinde Manisa siyasetine tabandan girmesi ve çevresinde sevilen biri olması etkili olmuştur.³⁵

CHP, AP, MSP, MHP, CGP, TİP ve SDP'nin katıldığı 14 Ekim ara seçimlerine diğer partilerin de genel merkezlerince aldıkları kararlar gösterdikleri milletvekili adayları

29 Çavdar, *a.g.e.*, s. 252-253.

30 *Hür Işık*, 2 Ağustos 1979, s. 1-4.

31 *Hür Işık*, 7 Ağustos 1979, s. 4.

32 *Hür Işık*, 28 Ağustos 1979, s. 1.

33 *Ekspres Gazetesinde* oylamanın sonucunda Süleyman Çağlar'ın 2.612, Hilmi Okçu'nun 2.229, Yeni Asır Gazetesinde ise Süleyman Çağlar'ın 2.580, Hilmi Okçu'nun 2.457 oy aldığı belirtilmiştir. *Ekspres*, 3 Eylül 1979, s. 1; *Yeni Asır*, 4 Eylül 1979, s. 6.

34 *Hür Işık*, 3 Eylül 1979, s. 1; *Ekspres*, 28 Ağustos 1979, s. 2.

35 *Faruk SAYDAM* ile 06.05.2022 tarihinde yapılan görüşme.

şöyledir: CHP'den Orhan Ayberi, CGP'den M. Ali Yolgörmez, MHP'den Osman Öztekin, MSP'den Bülent Arınç, TİP'den Hasan İldeş, SDP'den Remzi Yurdađ.³⁶

Seçime katılacak dokuz siyasi partinin tüm illerde adaylarını belirlemesiyle birlikte seçim propagandasına 23 Eylül'de başlamalarına izin verilmiştir. Seçim propagandası süresince siyasi partiler güneş battıktan doğuncaya kadar toplu olarak sözle propaganda yapmayacak, duvar ilanları ve afiş kullanmayacak, sinema veya kapalı yerlerde film göstermek suretiyle propaganda yapmayacak ve hareket halinde bulunan araçlardaki hoparlörleri de kullanmayacaktır. 23 Eylül'de Yüksek Seçim Kurulu'nda ad çekme işlemiyle belirlenecek sıra ile de radyo ve TV'de propaganda konuşmalarını yapacaklardır. Partilerin propaganda kampanyaları seçimden bir gün önce, 13 Ekim Cumartesi günü saat 18.00'da sona erecektir.³⁷

Adayların belli olmasıyla birlikte seçim çalışmalarına başlayan siyasi partiler propaganda süresinin başlamasını beklemeden harekete geçmiştir. Manisa AP il başkanı Ümit Canuyar Hür Işık Gazetesi'ne verdiği demeçte; Manisa'da yapılacak bir senatörlük ve bir milletvekilliği için çalışmalara başladıklarını, tüm köy ve mahalleleri gezeceklerini ve 14 Ekim ara seçimini kesinlikle kazanacaklarını belirtmiştir. 1977 seçimlerine değinen Canuyar, Ecevit'e rağmen CHP'ye otuz altı bin oy fark attıklarını belirtmiş ve Ecevit Hükümetini bölücülük yapmakla, anarşiyi teşvik etmekle suçlamıştır. Ayrıca Türkiye'de demokrasiyi yıkarak özledikleri komünist rejimin gelmesi için çalışan zihniyeti, seçim günü vatandaş oylarıyla ezmek istediklerini de eklemiştir. Bunların yanında seçime giren dokuz siyasi partiden beşinin sol parti olması nedeniyle CHP'nin %4 civarında oy kaybedeceğine dikkat çekmiştir.³⁸

Manisa CHP il başkanı Erdoğan Yetenç verdiği demeçte; CHP Hükümeti tarafından ekonomik yönden çökmüş bir devrin enkazını kaldırmanın kolay olmadığını ancak Manisalıların bu sıkıntıların zorunlu ve geçici olduğunu bildiğini belirterek ekonomiyle ilgili eleştirilere cevap vermiştir. Yirmi aylık hükümet olmanın avantaj ve hizmetleri içerisinde özellikle kırsal bölgelere yaptıkları hizmetlerin karşılığını alacaklarını belirten Yetenç *"Her iki adayımız da bizim isteğimizle Merkez yoklamasına girmiş kişilerdir. Rakiplerimiz hükümet olmamanın telaşı, sanki 14 Ekim'de hükümet olacaktıymış gibi bir aceleciliğin içinde partilerine moral verme çabası içindedirler"* demiştir.³⁹

Manisa MSP il başkanı olan ve aynı zamanda parti genel merkezi tarafından milletvekilliği için aday gösterilen Bülent Arınç, seçime katılmalarında hakkı (doğruyu) tavsiye etmek, oylarını en az %20 nispetinde arttırmak ve tüm yurttan asgari on senatör ve bir milletvekili çıkarabilmek olarak başlıca üç amaçları olduğunu söylemiştir. Türkiye'nin uzun yıllar CHP ve AP iktidarları ile idare edilmesinin bir sonucu olarak ciddi ve ağır buhranların yaşandığını belirterek, CHP ve AP'nin oylarında azalma olacağına dikkat çekmiştir. Ayrıca 14 Ekim ara seçiminin ülkede bir hükümet değışikliği yaratabileceğini söyleyen Arınç, kurulacak hükümetler arasında CHP - MSP koalisyonu olamayacağını, milli bir koalisyonla erken seçim hükümetinin kurulmasının da Türkiye için en geçer yol olacağını vurgulamıştır.⁴⁰

36 *Ekspres*, 8 Eylül 1979, s. 2; *Hür Işık*, 10 Eylül 1979, s. 1.

37 *Telgraf*, 11 Eylül 1979, s. 4.

38 *Hür Işık*, 13 Eylül 1979, s. 1-4.

39 *Ekspres*, 13 Eylül 1979, s. 2.

40 *Hür Işık*, 14 Eylül 1979, s. 1.

Manisa AP Milletvekili adayı Süleyman Çağlar ile Senatör adayı Erol Yavuz adaylıklarının kesinleşmesinin ardından birlikte Manisa'nın köylerini dolaşmaya başladıklarını duyurmuşlardır. Ayrıca müştereken yaptıkları açıklamada temelinde kıtlık, bölücülük, enternasyonallık ve komünizm yatan CHP'nin elli altı yıl değil beş yüz altmış yıl da geçse değişmeyeceğini, Manisa'nın AP'nin kalesi olduğunu ispatlayacaklarını söylemişlerdir.⁴¹

AP Manisa Merkez ilçe başkanı Emin Uz da Manisa'nın AP'nin yıkılmaz kalesi olduğunu vurgulamıştır. Uz, merkez ilçede bulunan mevcut yetmiş iki bin seçmenden en az kırk bininin oyunun AP'de toplanacağı şeklinde bir tahminde bulunmuştur. Ayrıca AP'li gençlere övgüler yağdırmış, onların çalışkan, halka ve esnafa saygılı gençler olduğunu ve hiçbir zaman sokağa dökülerek taşkınlık yapmadıklarını vurgulamıştır. AP'li gençlerin şimdi de sandık başında bu tutumlarını devam ettireceklerine dair inancını dile getirmiştir.⁴² 1961 yılından itibaren AP'nin Manisa'da yüksek oy oranlarıyla birinci parti çıkması ve son yapılan 1977 Milletvekili Genel Seçiminde⁴³ de bu durumunu koruması seçim söylemlerine yansımakta ve Manisa'nın AP'nin kalesi olarak adlandırılmasına neden olmaktadır. Yine 1961'den itibaren CHP'nin ikinci parti olarak seçimlerden çıkması ve genel olarak bakıldığında diğer partilerin oy oranlarının düşük düzeylerde kalması Manisa'da propaganda döneminin ağırlıklı olarak AP ve CHP arasında geçmesini sağlamıştır.

C. Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit Manisa'da

Siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatları ile adaylarının başladığı hummalı çalışmaya genel merkezleri de kısa sürede dâhil olmuştur. Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit seçim bölgelerine giderek kampanya çalışmalarına katılmışlardır. Bu ziyaretler öncesinde yaşanan bazı gelişmeler dikkat çekmiştir. Örneğin; Bülent Ecevit'in seçim gezisine gideceği yerlere, önceden sıkıntısı yaşanan gıda maddelerini göndermesi ve piyasaya sunulmasını sağlaması, propaganda yöntemlerinden biri olmuştur. 22 Eylül'de Manisa'ya gelmeyi planlayan Ecevit, gelmeden birkaç gün önce Manisa Tarış Satış Mağazası, yemeklik ve kahvaltılık margarin, zeytinyağı satışlarını yoğunlaştırmıştır. Manisa Tarış Satış Mağazası önünde uzun kuyruklar oluşturan Manisalıları dört adet Tama, iki buçuk kilo Tarin ve bir kilo zeytinyağı alabilme hakkı tanınmıştır.⁴⁴

Ön hazırlıkların ardından Manisa'ya gelen Ecevit, burada 1977 seçimlerinde kazandığı oy oranını korumak ve CHP örgütüne moral vermek amaçlı önce Cumhuriyet alanında konuşmuş sonra Saruhanlı, Akhisar, Kırkağaç ve Soma'daki açık hava mitinglerine katılmıştır. Başta İzmir olmak üzere Ege illerinden birçok kişinin Manisa'ya geldiği gözlemlenmiştir. Ancak miting sırasında yirmi bin kişi kapasiteli Cumhuriyet alanında beş - altı bin kadar kişinin bulunması, bunların dörtte üçünün de dışarıdan gelen kişilerden olması dikkatleri çekmiştir.⁴⁵ Seçim çalışmaları süresince Bülent Ecevit'e yardımcı olan eşi Rahşan Ecevit de Manisa'ya gelmiş, burada seçmenlerine üzerinde altı ok ve Ecevit resimleri bulunan balonların yer aldığı propaganda malzemeleri dağıtmıştır.⁴⁶ Yani 14 Ekim 1979 Ara Seçiminde Manisa, partilerin bütün güçlerini ortaya koydukları, Manisa merkez ve ilçelerini karış karış gezdikleri bir yer olmuştur. Partiler, âdeti gövde gösterisi yapmışlardır.

41 *Hür Işık*, 15 Eylül 1979, s. 1.

42 *Hür Işık*, 17 Eylül 1979, s. 1.

43 1977 Milletvekili Genel Seçiminde Manisa'da; AP %48,6, CHP %38,7, MSP %5,2, MHP %3,7 Demokratik Parti %2,3, CGP %1,0, TİP %0,4, Bağımsız %0,1 oranında oy almıştır. Ayrıntılı bilgi için bknz. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Manisa.pdf> (Erişim Tarihi 15.02.2022).

44 *Yeni Asır*, 22 Eylül 1979, s. 1.

45 *Hür Işık*, 22-23 Eylül 1979, s. 1.

46 *Yeni Asır*, 24 Eylül 1979, s.1.

Bülent Ecevit'in eşi Raşan Ecevit 22 Eylül 1979 tarihli CHP Manisa Mitinginde

(Yeni Asır, 24 Eylül 1979, s. 1.)

Ecevit Manisa'daki açık hava mitinglerinde yaptığı konuşmalarda ekonomi, şiddet ve terör olayları, 14 Ekim seçimlerinden sonra yapacakları üzerinde durmuş ve vaatlerde bulunmuştur. Ekonomiyle ilgili olarak 1977'den sonra Türkiye'de çok büyük gelişmeler kat edildiğini, ekonomik bunalımdan çıkılmaya çalışıldığını öne sürerek şöyle demiştir: *“Cephe hükümetleri döneminde ülkenin borçları dört katına çıkmış, Merkez Bankasının çekleri geri çevrilir olmuştur. Biz iktidara geldikten sonra öncelikle borçlardan aklanma yollarını araştırdık. Onurlu kişiliğimizden hiçbir şey kaybetmeden uluslararası kuruluşlarla soruna ortak çözüm aradık. Sonunda Türkiye'yi kendi iç kaynakları ile her şeyini kendisi yapabilen toplum haline getirdik. Bugün olduğu gibi yarın da ülke, bu şartlar altında, hatta daha iyiye giderek başarısını simgeleyecektir.”*⁴⁷ Konuşmasının devamında 14 Ekim seçimlerinden hükümetin güçlenerek çıkacağını ileri süren Ecevit, hükümetin de bu güçle köylü ve üreticiye daha çok güç katabileceğini eklemiştir. Ayrıca AP'yi geçmiş dönemlerdeki yanlış yönetim politikaları açısından eleştirmiş, MHP'yi ise eli silahlı ve eli kanlı canileri korumakla suçlamıştır. Ecevit, konuşmasının arasında güvenlik güçlerine başbakan olarak *“burayı bırakıp MHP binasına gitmelerini emrettiğini”* söylemesi, alandaki bir grubun *“faşizme karşı omuz omuza”* sloganları atarak MHP il binasına yürümesine sebebiyet vermiştir. Bunun sonunda olaylar çıkmış, güvenlik güçleri olayları güçlükle bastırmış ve on üç kişi gözaltına alınmıştır.⁴⁸

47 Ekspres, 23 Eylül 1979, s. 14; Hür Işık, 23 Eylül 1979, s. 1-4.

48 Ekspres, 23 Eylül 1979, s. 14; Hür Işık, 23 Eylül 1979, s. 1-4.

Bülent Ecevit'in 21 Eylül 1979 tarihli Manisa Mitingi (*Telgraf*, 22 Eylül 1979, s. 1.)

Manisa CHP Milletvekili adayı Orhan Ayber, 8 Ekim'de *Yeni Asır* Gazetesi'ne konuşarak, halkın CHP Hükümetinin politikalarını desteklediğini ve AP iktidarında görmediği hizmeti bu dönemde gördüğünü belirtmiştir. Manisa'da ise CHP'nin galip geleceğini, en büyük güvencesinin Manisa halkı olduğunu söylemiştir. Manisa'nın AP'nin kalesi olduğu söylemlerine vurgu yaparak; Manisa'nın herhangi bir partinin değil, hizmet getiren ve sorunları en iyi biçimde çözenlerin kalesi olacağını ifade etmiştir.⁴⁹

Eylül ayının sonlarında Manisa'da seçim çalışmalarını yoğunlaştıran AP il teşkilatına genel merkezden destek ziyaretleri yapılmıştır. AP Genel Başkan Vekilleri Turgut Yücel ve Ali Naili Erdem, Manisa AP lokalinde düzenlenen bir toplantıya katılmış ve parti içi çalışmaları gözden geçirerek seçim çalışmalarının sevindirici ve umut verici olduğunu belirtmişlerdir.⁵⁰

8 Ekim'de AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, seçim gezisi kapsamında Manisa'ya gelmiştir. Eşi Nazmiye Demirel ile birlikte Manisa'ya gelen Süleyman Demirel, büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Cumhuriyet alanında düzenlenen açık hava mitingine ilgi de aynı oranda büyük olmuş ve Manisa'nın birçok ilçesinden çok sayıda insan alanı doldurmuştur. Miting alanında, Alaşehir'den ellerinde tabut ile gelen bir grup gencin "*Hükümet Ölü Tabutta, Millet Ayakta*" sloganları atması, günün dikkat çekici olaylarından biri olmuştur.⁵¹

49 *Yeni Asır*, 9 Ekim 1979, s. 2.

50 *Ekspres*, 30 Eylül 1979, s. 2.

51 *Ekspres*, 9 Ekim 1979, s. 2; *Telgraf*, 8 Ekim 1979, s. 1.

Süleyman Demirel'in 8 Ekim 1979 tarihli Manisa Mitingi (*Ekspres*, 9 Ekim 1979, s. 2.)

Konuşmasında sıklıkla CHP'yi eleştiren Demirel, devletin arabasının tekerindeki taşın CHP hükümeti olduğunu söylemiştir. Ülkenin büyük bir çıkmazda bulunduğunu, bu sürecin bitmesinin tek yolunun da AP hükümetinin iş başı yapması olduğunu eklemiştir. Ayrıca hiçbir seçim döneminde tank ve zırhlı araçların himayesinde siyasi miting yapılmadığını, bu ortamı yaratanların ömür boyu vebalden kurtulamayacaklarını ifade etmiştir. Konuşmasının sonunda bozuk ekonomiye ve siyasi cinayetlere değinerek "... yirmi bir ayın korkunç bilançosu 2.240 kurban, 9.500 yaralı, 750 soygunu içine alan korkunç bir tablodur" açıklamasında bulunmuştur.⁵² Manisa'daki ilgiden oldukça memnun ayrılan Demirel, AP teşkilatına teşekkür etmiş ve Manisa'nın AP'nin yıkılmaz kalesi durumunu koruyacağını eklemiştir.⁵³

Seçime dört gün kala Manisa AP Milletvekili adayı Süleyman Çağlar da *Yeni Asır* gazetesine bir açıklamada bulunmuş ve CHP'ye yüz bin oy fark atacıklarını, amacının kazanmak değil büyük fark atmak olduğunu dile getirmiştir.⁵⁴

Manisa'da ara seçimlerde aktif olarak çalışan bir diğer parti de MSP olmuştur. Manisa MSP il ve ilçe yöneticileri, 26 Eylül'de düzenledikleri basın toplantısında milletvekili ve senatör adaylarını tanıtmışlardır. CHP ve AP'yi hedef alan MSP'li yöneticiler ve adaylar, seçim çalışmalarının bir parçası olarak Manisa'da üç parti adayının katılacağı bir açık oturum düzenlenmesini istemişlerdir. Ayrıca 1978 yılı başlarında AP'den ayrılan milletvekilleri ile kurulmuş olan CHP Hükümetinin yirmi bir aylık icraatı ile her yönden iflas etmiş bir ülke meydana getirdiklerini ve ülkeyi daha çok çıkmaza soktuklarını belirtmişlerdir. Bundan dolayı elli yıldır yönetimde olan CHP ve AP zihniyetleri ile idare edilen Türkiye'nin, her ikisinin de Batıcı, faizci, taklitçi, materyalist, krediyi zengine veren, vergiyi fakirden alan, montajcı ve gazozcu, ortak pazarıcı görüşleriyle bugünkü vahim durumun sebebi olduklarını ifade etmişlerdir.⁵⁵

52 *Ekspres*, 9 Ekim 1979, s. 2; *Telgraf*, 8 Ekim 1979, s. 1.

53 *Hür Işık*, 10 Ekim 1979, s. 1.

54 *Yeni Asır*, 11 Ekim 1979, s. 2.

55 *Hür Işık*, 27 Eylül 1979, s. 1-4.

Manisa MSP milletvekili adayı Bülent Arınç ve senatör adayı İlhan Armutçuoğlu, ortaklaşa düzenledikleri basın toplantısında, CHP iktidarının yirmi bir aylık icraatı sonucunda ülkenin her yönden çıkmaza sürüldüğünü öne sürerek şunları söylemişlerdir: *“Devlet bünyesinde telifisi imkansız yaralar açılmış, buhranlar felaket haline gelmiştir. Elli yıldan beri ülkeyi idare eden AP ve CHP zihniyetleri ülkemizi bu duruma getirmişlerdir. Milletimiz elli yıllık acı tecrübenin sonunda Hak’tan ayrılmanın ne kadar pahalıya mal olduğunu idrak etmiştir. Bu yüzden 14 Ekim seçimlerinde bütün bu batıl gidişe dur diyerek Hakk’a döneceğine ve Hak’lı yolu, doğru yolu temsil eden MSP’yi tercih edeceğine inanmaktayız. MSP olarak bu seçimlerdeki temel hedefimiz üçtür. Hakkı ve doğruyu tebliğ etmek, rey oranını asgari %20 arttırmak ve asgari on senatör ile bir milletvekili çıkarmaktır.”*⁵⁶ Ayrıca 14 Ekim seçimlerinin AP destekli CHP hükümetinin icraatlarına karşı milletin nefretinin bir göstergesi olacağını da eklemiştir.

MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan 5 Ekim’de Manisa’ya gelerek Cumhuriyet alanında bir açık hava toplantısı düzenlemiştir. Konuşmasında AP ve CHP üzerinde duran Erbakan, hükümete yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Ayrıca MSP’li yöneticiler Manisa’daki oy oranlarını arttıracaklarını belirterek amaçlarının sıradaki genel seçim için hazırlık yapmak olduğunu da eklemiştir.⁵⁷ MSP lideri ve il teşkilatında bulunan herkesin ortak bir dil belirlemiş olmaları, hedeflerine sadece CHP ve AP’yi alarak aynı eleştirilerde bulunmaları ve söylemleri göz önüne alındığında bu iki partiyi kendilerine rakip olarak gördükleri ve bir sonraki genel seçimi hedeflediklerini göstermektedir. 14 Ekim ara seçimini bir sonraki genel seçimin ön hazırlığı gibi kullanmışlardır.

14 Ekim 1979 ara seçiminde Manisa MHP’li yöneticiler ve adaylar da köy köy dolaşarak düzenledikleri etkinliklerle çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Buralarda konuşan MHP’liler, Manisa’daki oy yüzdelerini arttıracaklarını belirtmişlerdir. 4 Ekim’de ise MHP Milletvekili ve Senatör adayları, Çarşı bulvarında ortak bir açık hava toplantısı düzenlemiştir.⁵⁸

Diğer siyasi partiler ise seçim çalışmalarında aktif olarak bulunmamış, dönemin basınında çok az yer almışlardır. Bunun nedeni için önceki seçimlere bakıldığında ve kamuoyu yoklaması yapıldığında Manisa’da varlıklarını ortaya koyacak bir kitleye sahip olmamaları gösterilebilir. Bu partiler adaylarını sembolik olarak göstermiş ve kampanya döneminde etkin bir varlık gösterememişlerdir. MSP ve MHP ise 14 Ekim 1979 ara seçimini genel seçim hazırlığı olarak düşünmüşlerdir. Yani ara seçimde, bir milletvekilini alamayacaklarını başlangıçta kabul ederek çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Ekspres gazetesi seçimlerden bir ay önce Manisa, Aydın ve Muğla’da 14 Ekim öncesi nabız yoklamak amaçlı bir seçim anketi yapmıştır. Manisa’da 10.206 kişi oy kullanmış, 4.984 kişi AP’den 3.371 kişi CHP’den 1.851 kişi de diğer partilerden yana oyunu kullanmıştır.⁵⁹ Diğer seçimler ve şehrin siyasi durumu göz önüne alındığında anket sonuçlarının beklenildiği gibi geldiği, şaşırtıcı olmadığı söylenebilir.

Ekspres gazetesinin anket sonuçlarına yorum yapan CHP il başkanı Erdoğan Yetenç, umutlu olduklarını ve seçimi alabileceklerini belirtirken, AP Milletvekili adayı Süleyman Çağlar Manisa’da CHP’ye büyük fark atarak seçimi kazanacaklarını söylemiştir. AP il başkanı Ümit Canuyar ise Ecevit’in Manisa gezisine de değinerek CHP’nin balonunun söndüğü gerçeğinin bir defa daha ortaya konulmuş olduğu ifadesini kullanmıştır.⁶⁰

56 *Ekspres*, 1 Ekim 1979, s. 2.

57 *Hür Işık*, 5 Ekim 1979, s. 1.

58 *Hür Işık*, 5 Ekim 1979, s. 1.

59 *Ekspres*, 27 Eylül 1979, s. 1.

60 *Ekspres*, 27 Eylül 1979, s. 4.

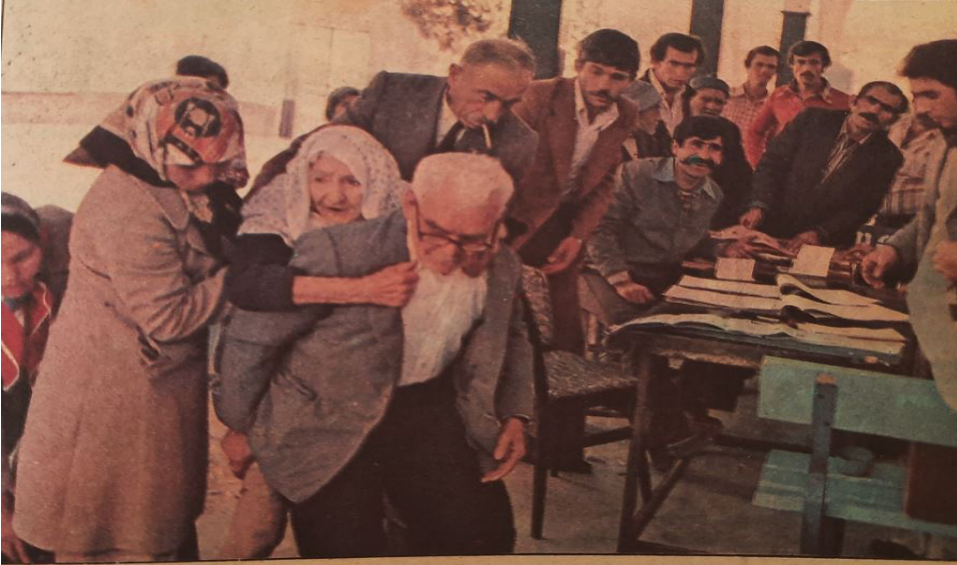
İktidar Değiştiren 14 Ekim 1979 Milletvekili Ara Seçimi Manisa Örneği

Manisa'da seçime katılacak partilerden AP ve CHP aktif bir kampanya dönemi geçirmiş, basında sık sık kendilerinden söz ettirmiştir. AP ve CHP söylemlerinde genellikle birbirlerini eleştirmeye yönelik ifadelerde bulunmuşlardır. AP'ye göre mevcut sorunların nedeni CHP'nin hatalı politikaları iken CHP'ye göre sorunların kaynağı AP'nin devrettiği enkazdır. İki tarafın da üzerinde durduğu sorunlar, genel olarak ekonomik, toplumsal ve siyasi olaylarla ilgili konular etrafında toplanmaktadır. Manisa özelinde de konuşmalar benzer konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Yerelden çok genel sorunlar tartışılmış, hükümete yönelik eleştiriler gündeme gelmiştir.

Bunların yanında MSP ve MHP daha geri planda dursalar da söylemlerinde sorunların temelini AP ve CHP yönetimlerine dayandırmışlardır. Amaçlarını, seçimi kazanmaktan ziyade oylarını arttırmak temeli üzerine bina etmişlerdir. MSP ve MHP, bu seçimler için yaptıkları çalışmaları, bir sonraki genel seçime yatırım olarak görmüşlerdir. 14 Ekim ara seçimlerini de vatandaşın hükümete karşı duruşunu göstermesi bakımından önemli saymışlardır.

D. Seçim Sonuçları

Seçmenler 14 Ekim 1979 tarihinde beş milletvekiliği ve Cumhuriyet Senatosu C Grubu illeri üçte bir yenilemesi amacıyla yapılan ara seçimde oylarını kullanmıştır. Bağımsızların dışında CHP, AP, MSP, MHP, CGP, TİP ve SDP olmak üzere yedi partinin yarıştığı seçim, yoğun güvenlik önlemleri altında Manisa'da sorunsuz şekilde gerçekleşmiştir.

MANISA'LI NİNE SANDIK BAŞINA OMUZLARDA GELDİ

14 Ekim 1979 ara seçiminde oy kullanan Manisalılar (*Ekspres*, 15 Ekim 1979, s.1)

Yayınlanan kesin sonuçlara göre milletvekili seçimi yapılan beş ilin tüm seçmen sayısı ile oy kullanan seçmen sayısı, seçime katılma oranı, geçerli oy pusulası sayısı ve siyasi partilerle bağımsızların toplam olarak aldıkları geçerli oy pusulaları ile aldıkları oy oranı aşağıdaki gibidir:

Tablo 4. 14 Ekim 1979 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları⁶¹

Seçmen sayısı	1.727.069	
Oyunu kullanan seçmen sayısı	1.289.141	
Seçime katılma oranı	%74,64	
Geçerli sayılan oy pusulası sayısı	1.252.427	
Siyasi Partiler	Geçerli Oy Pusulası Sayısı	Geçerli Oy Pusulası Oranı
AP (Adalet Partisi)	676.900	%54,05
CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)	367.317	%29,33
CGP (Cumhuriyetçi Güven Partisi)	21.593	%1,73
MSP (Milli Selamet Partisi)	92.932	%7,42
MHP (Milliyetçi Hareket Partisi)	67.154	%5,36
SDP (Sosyalist Devrim Partisi)	7.677	%0,61
TBP (Türkiye Birlik Partisi)	4.290	%0,34
TİP (Türkiye İşçi Partisi)	7.315	%0,59
TSİP (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi)	6.735	%0,54
Bağımsız	297	%0,03

Seçim bölgesi olan beş ilde seçime katılım oranı %74 seviyelerinde kalmıştır. Toplumsal sorunların neredeyse zirve yaptığı bir sürecin içinden geçen Türkiye için beklenen seviyelerde olduğu söylenebilir. Yine de 1977 yılında yapılan bir önceki genel seçimle kıyaslayacak olursak katılım oranında artış yaşanmıştır. Genel olarak seçim sonuçlarına bakıldığında CHP için 14 Ekim seçimi büyük hezimet olmuştur. Aslında bu durum, siyasi cinayetler ve artan toplumsal olaylar ile doğan güvensiz ortamın yanı sıra, ekonominin giderek kötüleşmesinin bir sonucu olarak kaçakçılık, karaborsacılık gibi faaliyetlerin artması, temel besin maddelerine ulaşamama ve en önemlisi tüm bu sorunlara karşı güçlü bir yaptırım uygulayamayan CHP hükümetine vatandaşın tepkisinin sonucudur.

AP, iki yıla yakın süredir Ecevit iktidarını nasıl düşüreceğini hesaplamış, kulislerde çalışmış, amaçladığı sonuca 14 Ekim ara seçimiyle ulaşmıştır.⁶² Her şeyin sorumlusu olarak CHP hükümetini gösterdiği kampanya sürecinde, seçmeni kendi tarafına yönlendirerek birinci parti olarak çıkmayı başarmıştır. Beş seçim bölgesinin hepsinde kazanan AP, beş milletvekilliğinin hepsini elde etmiştir.

Gazeteler ise AP'nin dört milletvekilliği kazanacağını, Edirne'den CHP milletvekilinin seçileceğini öne sürmüşlerdir. Yani kesin gözüyle bakılan Edirne'nin bile kaybedilmesi, CHP için en şaşırtıcı sonuçlardan biri olmuştur. Bunun yanında seçilecek olan beş milletvekilliğinin, Meclis'teki sayı dengesinde belirleyici bir yere sahip olduğunun⁶³ bilinciyle olsa gerek AP büyük bir çıkış yapmıştır. Mecliste; CHP 208, AP 181, MSP 22, MHP 17, CGP 1, DP 1, NP 1, Bağımsızlar 16 koltuk sahibi olmuştur.⁶⁴

Yayınlanan kesin sonuçlara göre milletvekili seçimi yapılan Manisa'nın tüm seçmen sayısı ile oy kullanan seçmen sayısı, seçime katılma oranı, geçerli oy pusulası sayısı ve

61 *Resmî Gazete*, 8 Kasım 1979, s. 25.

62 Cüneyt Arcayürek, *Müdahalenin Ayak Sesleri 1978 – 1979*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 294.

63 Arcayürek, *a.g.e.*, s. 289.

64 *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1979, s. 1.

İktidar Değiştiren 14 Ekim 1979 Milletvekili Ara Seçimi Manisa Örneği

siyasi partilerle bağımsızların toplam olarak aldıkları geçerli oy pusulaları sayısı aşağıdaki gibidir⁶⁵:

Tablo 5. 14 Ekim 1979 Milletvekili Ara Seçimi Manisa İli Sonuçları

Seçmen sayısı	435.600
Oyunu kullanan seçmen sayısı	325.021
Seçime katılma oranı	%74,61
Geçerli sayılan oy pusulası sayısı	316.534
Siyasi Partiler	Geçerli Oy Pusulası Sayısı
AP	181.158
CHP	89.999
CGP	4.936
MSP	17.889
MHP	14.727
SDP	2.066
TBP	1.436
TİP	2.596
TSİP	1.725
Bağımsız	0

Tablo 6. Manisa'da etkili olduğu belirlenen dört siyasi partinin ilçelerde aldıkları oyların dağılımı⁶⁶.

	AP	CHP	MSP	MHP
Merkez	30.452	13.326	3.279	2.704
Soma	10.670	5.566	1.256	973
Demirci	13.298	2.953	1.542	1.299
Kula	8.299	3.661	558	951
Turgutlu	16.811	8.225	2.777	1.431
Selendi	5.407	1.258	412	407
Saruhanlı	11.188	7.816	1.666	1.097
Sarıgöl	5.590	9.172	261	311
Kırkağaç	9.432	3.027	883	557
Gördes	9.917	3.968	1.212	1.212
Akhisar	25.971	14.516	2.489	936
Alaşehir	14.794	9.655	755	581
Salihli	19.291	11.780	786	229

Katılım oranının %74 civarlarında olduğu Manisa'da seçimin kazananı açık ara farkla AP olmuştur. CHP yalnızca Sarıgöl ilçesinden birinci parti olarak çıkmış, diğer ilçelerin hepsinde en çok oyu AP almıştır. Manisa özelinde 1977 seçimleriyle kıyaslandığında

65 Resmi Gazete, 8 Kasım 1979, s. 19.

66 Hür Işık, 16 Ekim 1979, s. 1.

katılım oranındaki düşüşe rağmen, AP'nin oy oranını artırdığı CHP'nin ise büyük oranda oy kaybettiği dikkat çekmektedir. Sonuç olarak AP adayı Süleyman Çağlar⁶⁷ Manisa milletvekili olarak TBMM'ye girmeye hak kazanmıştır. AP, CHP'ye yaklaşık yüz bin oy fark atmıştır. Seçim çalışmaları sırasında AP milletvekili adayı Süleyman Çağlar'ın "*büyük bir farkla seçimi kazanacakları*" iddiası gerçek olmuştur.

AP ve CHP dışındaki partiler ise bir önceki seçimde olduğu gibi daha geri planda kalarak varlıklarını ortaya koyamamışlardır. Diğer yandan Manisa CHP teşkilatının seçim sonuçlarının açıklanmasıyla bir dağılıma sürecine girdiği ve aslında bu sonucu beklemedikleri gibi bir tavır takındığı gözlemlenmiştir.

Seçimin kazananı Süleyman Çağlar, sonuçlarla ilgili olarak, şaşkıncı bir sonuç olmadığını, bu sonucu zaten beklediklerini ve seçim çalışmalarını sadece oy farkını daha da artırmak için yaptıklarını, nitekim de amaçlarına ulaştıklarını söylemiştir.⁶⁸ Daha sonra yaptığı açıklamada ise ara seçimle birlikte rejimin kaderini belirlemesi yönünden önem taşıyan bir sınav verdiklerini belirtmiştir.⁶⁹

Manisa AP il başkanı seçim sonuçlarından sonra yaptığı açıklamada Türkiye'nin içinde bulunduğu durumla ilgili yorumlarda bulunmuş ve şunları söylemiştir: "*Şu anda Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar tek parti iktidarını gerekli kılmaktadır. Milletimiz 14 Ekim seçimlerinde sandığa attığı oyla bunu tescil etmiştir. Milletten istediğini sağlayacak iktidarın oluşması için erken seçim şarttır. Bu tür hükümetlerde AP'nin yer almasını istiyoruz. Yalnız üçüncü bir AP – MHP - MSP koalisyonuna kesin kes karşıyız. AP – CHP koalisyonu da ancak kısa vadede olabilir, uzun vadede ise hayır. Böyle bir koalisyon muhalefeti zayıflatır ve de demokraside denetim denilen çarkın dişlerini yozlaştırır.*"⁷⁰

Manisa CHP il başkanı Erdoğan Yetenç açıklamasında; "*CHP'nin dışında bir hükümet modeli düşünülemez. Bunun yanında Meclis içinde çeşitli alternatifler bulunabilir. AP – MSP – MHP iktidarı olmamalıdır. Seçim sonuçları ortadadır. Partiler dengesinde çok küçük bir rakam farkı vardır. Yeni bir modelle hükümet kurulabilir. Bu gerçekleşmezse AP'nin cesareti varsa tek başına iktidar olsun*"⁷¹ diyerek, CHP'nin yer almadığı bir hükümetin olmaması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Manisa MSP il yönetim kurulu üyesi Turgut Çelebi, en iyi hükümet modeli için ya CHP – AP koalisyonuyla kurulması gerektiğini ya da geniş tabanlı bir erken seçim hükümeti şeklinde olması gerektiğini söylemiştir. MSP'nin CHP ile hükümet kurmasına karşı olduklarını da eklemiştir.⁷²

Manisa MHP Merkez ilçe yöneticisi Süleyman Karadağ, en iyi hükümet modelini AP'nin MSP ve MHP'nin desteğinde hükümet kurması yoluyla olacağını belirtmiştir. Eğer

67 Süleyman Çağlar, 1920 yılında Manisa'nın Alaşehir ilçesinde doğmuştur. Annesi Hanife Hanım, babası Mustafa Bey'dir. İlkokul mezunudur ve ticaretle uğraşmıştır. XII, XIII, XIV, XV ve XVI. Dönem AP Manisa Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. AP Haysiyet Divanı ve TBMM Karma Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. Milletvekilliği sonrasında Gübre Fabrikaları'nda ve Gima'da Yönetim Kurulu Üyeliği, Turizm Bankası ve Tarım İşletmeleri'nde Danışma Kurulu Üyeliği yapmıştır. Evli ve beş çocuk babasıdır. 9 Ocak 2009 tarihinde yaşamını yitirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Esat Arslan, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM- XVI. Dönem (1977-1980)*, C.3, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012, s. 1636.

68 *Ekspres*, 15 Ekim 1979, s. 8.

69 *Ekspres*, 16 Ekim 1979, s. 10.

70 *Hür Işık*, 18 Ekim 1979, s. 1-2.

71 *Hür Işık*, 18 Ekim 1979, s. 2.

72n *Hür Işık*, 18 Ekim 1979, s. 2.

ki bu sağlanmazsa erken seçimle kurulacak olan bir hükümet en doğru seçim olacağı yorumunda bulunmuştur.⁷³

15 Ekim günü tüm gözlerin çevrildiği Ecevit, sessiz kalmayı tercih etmiştir. Ancak siyasi partilerin Manisa'daki yöneticilerinin dahi üzerinde sıklıkla durduğu hükümet değişimi konusu, seçimden iki gün sonra gündeme gelmiştir. 16 Ekim'de Bülent Ecevit istifasını Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunarak çekilmiştir.⁷⁴ Hükümet kurma görevini tekrar üstlenmeyeceğini Korutürk'e belirten Ecevit, milletin AP'nin hükümet kurmasını uygun gördüğünü söylemiştir.⁷⁵ Demirel'e göre de bu bir istifa değildir, millet Ecevit'i indirmiştir.⁷⁶

Seçim sonrası Bülent Ecevit'in istifası (*Yeni Asır*, 16 Ekim 1979, s.1.)

Ecevit'in istifasının akabinde Korutürk, Demirel'i Çankaya Köşkü'nde ağırlamış ve bir saat kırk beş dakika süren görüşme sonucunda hükümeti kurma görevini Demirel'e vermiştir.⁷⁷ Böylece Türkiye'nin ilk azınlık hükümeti⁷⁸, Süleyman Demirel başkanlığında 12 Kasım'da göreve başlamıştır.⁷⁹ MSP ve MHP'nin dışardan desteklediği bir hükümet kuran Demirel, altıncı Başbakanlığını 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar sürdürmüştür.

14 Ekim 1979 ara seçimlerinden başlayarak Türk iç politikasına egemen olan çevreler ve örgütler, ya AP – CHP büyük koalisyonunu ya da iş birliğini isteyerek veya erken seçime

73 *Hür Işık*, 18 Ekim 1979, s. 2.

74 *Milliyet*, 16 Ekim 1979, s. 1; *Hürriyet*, 16 Ekim 1979, s. 1

75 Nedim Yalansız, *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri (1961-2002)*, Buke Kitapları, İstanbul, 2006, s. 420.

76 Murat Arslan, *Süleyman Demirel*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s. 164.

77 *Hürriyet*, 25 Ekim 1979, s. 1.

78 Bakanlar Kurulu Listesi: Başbakan Süleyman Demirel, Devlet Bakanı Orhan Eren, Ekrem Ceyhan, Muhammet Kelleci, Ahmet Karahan, Metin Musaoğlu, Köksal Toptan, Adalet Bakanı Ömer Ucuşal, Milli Savunma Bakanı Ahmet İhsan Birinciöğüt, İçişleri Bakanı Mustafa Gülcügil, Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Maliye Bakanı İsmet Sezgin, Milli Eğitim Bakanı Orhan Cemal Ferisyoy, Bayındırlık Bakanı Mehmet Selahattin Kılıç, Ticaret Bakanı Halil Başol, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Münif İslamoğlu, Gümrük ve Tekel Bakanı Ahmet Çakmak, Ulaştırma Bakanı Hüseyin Özalp, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Cemal Külahlı, Çalışma Bakanı Cahit Erdemir, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nuri Kemal Bayar, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Esat Kırathioğlu, Turizm ve Tanıtma Bakanı Barlas Küntay, İmar ve İskan Bakanı Turgut Tokar, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı Ahmet Karayığıt, Orman Bakanı Hasan Ekinci, Gençlik ve Spor Bakanı Talat Asal, Sosyal Güvenlik Bakanı Sümer Oral, Kültür Bakanı Tevfik Koraltan. (*Resmî Gazete*, 12 Kasım 1979, s. 2.)

79 *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1979, s. 1.

gitmek gerektiğini savunarak sistemin bunalımdan çıkabilmesi için bazı müdahale dışı yöntemler önermişlerdir. Erken seçim isteyen AP ve MHP, buna karşı çıkan CHP ve MSP olmuştur. Ara seçim sonrası iş dünyası, Atatürkçü güçler ve liberal sağcılar, AP – CHP koalisyonunu acil çözüm olarak önermişlerdir. Böyle bir koalisyonun gerçekleşmemesi durumunda erken seçime gidilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. CHP ve MSP'nin erken seçime karşı çıkma nedeni, ara seçimin de işaret ettiği üzere AP kesin bir zaferinden korkmalarıdır. AP ise erken seçimin, yaklaşan müdahale üzerinde caydırıcı etkisinin olabileceği ve tek başına iktidar olarak güven ortamı oluşturabileceği düşüncesindedir.⁸⁰ Partilerin ve siyasal çevrelerin ürettikleri çözüm yolları karşısında ordunun duruşu, aslında Türk siyasetinin uzun yıllar etkisi altında kaldığı en büyük çıkmaza işaret etmektedir. O da ordunun siyaset üzerindeki belirleyici olma rolünü sürdürme isteğidir.

Sonuç

14 Ekim ara seçimi gerçekleştiği dönem itibarıyla değerlendirildiğinde, parlamentodaki beş boş koltuğun doldurmasından ziyade farklı bir misyonu üstlenmiştir. Hükümet için halktan tekrar güvenoyu alma imkânını sunarken, muhalefet için ise iktidarı ele geçirmek adına bir fırsat olarak görülmüştür. Ancak en önemlisi her açıdan sorunların arasına sıkışmış olan halkın hükümete tepkisini göstermesi için büyük bir önem taşımıştır. Ve sonucunda hükümetin değişimine giden yolu açmıştır. Böylece değişen Meclis aritmetiği, muhalefetin Ecevit Hükümetinin sonunu getirebilecek güce kavuşmasını sağlamıştır.

14 Ekim ara seçiminde yer alan Manisa'da seçim süreci ve sonuçlarının yerel düzeyde incelenmesi, genel yargılarda bulunulmasına katkı sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Manisa'da seçim propagandasını ülke gündemi belirlemiştir, demek doğru olacaktır. Halkın ihtiyaçları neticesinde oluşturulan propaganda söylemlerine bakıldığında, siyasi partilerin temsilcileri Manisa'nın en küçük ilçelerinde dahi söylemlerini bu konularda yoğunlaştırmıştır. Adaylardan ziyade parti liderleri, yerel siyasetten ziyade ise hükümet değişimi konuları propaganda gündemini belirlemiştir.

14 Ekim ara seçimi sonucu, halkın mevcut hükümete karşı olan tutumunu göstermiştir. AP'nin galip geldiği Manisa'da beklenen bir sonuç alınmış olsa da, önceki seçimlerdeki oy oranıyla kıyaslandığında CHP'nin büyük oranda oy kaybettiği görülmüştür. Bu da Manisa'nın Ecevit Hükümetine ve mevcut sorunlara karşı tepkisinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Sadece beş milletvekili belirlemek için yapılan ara seçimler, genel seçim havasında geçmiş ve seçim sonuçları bir iktidarın düşmesine neden olmuştur. Türk siyasal tarihinde çok az görülen bir sonuç ortaya çıkmıştır. AP ve CHP arasında geçen 14 Ekim 1979 ara seçimi AP'nin beş sıfır galibiyetiyle bitince, siyasetin akışı değişmiştir. Zaten 1970'den beri istikrarsız hükümetlerin görüldüğü bir ortama, yeni bir istikrarsızlık eklemiştir. Seçim küçük, sonuçları büyük olmuştur. Manisa seçmeni de bu yeni süreci hazırlayan etkenlerden biri olarak dikkat çekmiştir.

Kaynakça

1-Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

Ekspres

Hür Işık

Hürriyet

80 Ümit Cizre, *AP – Ordu İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 257-258.

Milliyet

Resmi Gazete

Telgraf

Yeni Asır

2-Kitaplar ve Makaleler

Ahmad, Feroz (2011), "Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset ve Siyasi Partiler", *Türkiye Tarihi 1839-2010, Modern Dünyada Türkiye*, C.4, İstanbul: Kitap Yayınevi, ss. 229-274.

Ahmad, Feroz (2010), *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, İstanbul: Hil Yayınevi.

Akdeniz, Melih (2020), "Türk Ulusal Basınından Örneklerle 12 Eylül 1980 Öncesi Manisa'da Siyasi Olaylar (1976-1980)", *Açılışının Yüzüncü Yılında TBMM ve Manisa'da Siyasi Hayat*, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Basımevi, ss. 361-406.

Arcaşürek, Cüneyt (1986), *Müdahalenin Ayak Sesleri 1978 – 1979*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Arslan, Esat (2012), *Türk Parlamento Tarihi TBMM – XVI. Dönem (1977-1980)*, C.2, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Arslan, Esat (2012), *Türk Parlamento Tarihi, TBMM- XVI. Dönem (1977-1980)*, C.3, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Arslan, Murat (2021), *Süleyman Demirel*, İstanbul: İletişim Yayınları.

As, Bünyamin, (2020), "Rıza Akçalı, Faruk Saydam ve Mustafa Enöz'ün Penceresinden TBMM, Manisa ve Siyasi Hayat", *Açılışının 100. Yılında TBMM ve Manisa'da Siyasi Hayat*, (Editörler: Nurettin Gülmez, Muzaffer Tepekaya, Ferhat Berber), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa.

Ataay, Faruk (2020), "Ekonomik Kriz, Siyasi Kutuplaşma ve Terör Gölgesinde 1977 Seçimleri", *Yüzüncü Yılında TBMM*, C.2, Ankara: TBMM Basımevi, ss. 561-585.

Bağçe, H. Emre (2012), *Türk Parlamento Tarihi, TBMM - XV. Dönem (1973-1977)*, C.1, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Bilgiç, Sadettin (1998), *Hatıralar*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Cizre, Ümit (2014), *AP – Ordu İlişkileri*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çavdar, Tevfik (2019), *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi.

Erdoğan, Mustafa (2003), *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Ankara: Liberte Yayınları.

Gülbay, Alper (2017), *12 Mart'tan 12 Eylül'e Türkiye'de Seçimler ve Sonuçları*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Komsuoğlu, Ayşegül (2008), *Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*, İstanbul: Bengi Yayınları.

Önder, Tuncay (2020), "XV. Yasama Dönemi (1973-1977), 12 Mart'tan Çıkış ve Yeniden Kriz", *Yüzüncü Yılında TBMM*, C.2, Ankara: TBMM Basımevi, ss. 513-535.

Özdemir, Hikmet (2008), "Siyasal Tarih (1960-1980)", *Türkiye Tarihi*, C.4, İstanbul: Cem Yayınevi, ss. 191-261.

Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (2015), (Yay. Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz), C.2, Ankara: TBMM Basımevi.

Tuncer, Erol (2003), *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Ankara: TESAV Yayınları.

TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011 (2012), Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Türk, Hikmet Sami (1981), "Açık Parlamento Üyeliklerinin Ara Seçimleri Yoluyla ya da Yedeklerle Doldurulması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.38, S.1, Ankara, ss. 3-52.

Yalansız, Nedim (2006), *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri (1961-2002)*, İstanbul: Buke Kitapları.

3-Sözlü Kaynaklar

Faruk SAYDAM ile 06.05.2022 tarihinde yapılan görüşme.

Rıza AKÇALI ile 11.05.2022 tarihinde yapılan görüşme.

4-Dijital Kaynaklar

1950-1977 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007> (Erişim Tarihi 10.02.2022).

1950-1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (Manisa), <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Manisa.pdf> (Erişim Tarihi 15.02.2022).